

Наставно-научном већу
Филозофског факултета
Београд

Изабрани одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације **„Вељко Рамадановић – биографија филантропа, националног и просветног радника“**, кандидата мр Миодрага Јанковића, слободни смо да поднесемо следећи

Р Е Ф Е Р А Т

Основни подаци о кандидату

Миодраг Јанковић је рођен 22. новембра 1966. године у Земуну. Основну и средњу школу завршио је у месту рођења. Дипломирао је 1987. на Вишој медицинској школи, а 1992. на Дефектолошком факултету. Студије историје на Филозофском факултету окончао је успешном одбраном дипломског рада „Вељко Рамадановић оснивач и управитељ дома слепих Краља Александра Првог у Земуну (1917-1941)“. Постдипломске студије похађао је на Факултету за специјалну едукацију где је 2007. одбранио магистарску тезу „Развој школства за слабовиде и положај слабовиде деце у савременим условима васпитања и образовања“. Тему доктората пријавио је код ментора проф. др Арсена Ђуровића. После преране смрти колеге Ђуровића кандидат је на изради докторске дисертације сарађивао са члановима Катедре за историју Југославије Филозофског факултета у Београду.

Колега Јанковић је прво запослење добио 1988. у Градском заводу за плућне болести у Београду, али је убрзо након тога, почев од 1989, почео да ради у Школи за ученике оштећеног вида Вељко Рамадановић у Земуну. У тој институцији, чијем је стручном уздицању и сам допринео (основао је школски музеј и спомен галерију посвећену њеном оснивачу Вељку Рамадановићу, ради на сређивању богате архиве која

има шири просветни и културни значај, радио је на унапређењу наставе историје и адаптацији уџбеника историје на Брајево писмо, припомогао је изради историјских карата за децу оштећеног вида), и данас је запослен. Израстању колеге Јанковића у врсног историчара-тифлопедагога потврдило је учешће са рефератом на „Трећој конференцији Интернационалног савета наставника школа за ученике оштећеног вида“ (2006), активна стручна сарадња са редакцијама специјализованих часописа „Додир“, „Београдска дефектолошка школа“, „Хомер“, као и рад на постављању изложби „200 година од рођења Луја Браја“ (2009, Универзитетска библиотека у Београду) и „Вељку Рамадановићу на дар“ (2010, Педагошки музеј у Београду; 2011. Историјски архив Неготин; 2011. Историјски архив Прокупље).

Колега Јанковић је аутор монографије „Млади Рамадановић“, (Београд 2008), док се две књиге чији је аутор („Развој школства за слабовиде и положај слабвиде деце у савременим условима васпитања и образовања“ и „Љубомир Рамадановић – четрдесетогодишњи народни учитељ“) и једна где је коаутор („Специјално школство у Србији од А до Ш“), налазе у штампи. Он је, такође, аутор и око 50 стручних и научних радова тематски превасходно посвећених историји школства за слабовиде, као и неколико приказа и рецензија.

Предмет и циљ докторске дисертације

Основни предмет истраживања коме је посвећена докторска дисертација колеге мр Миодрага Јанковића је биографија Вељка Рамадановића истакнутог, педагога, националног и социјалног радника, хуманисте и интелектуалца. Уколико је радова о овој значајној фигури српске и југословенске историје и педагогије и било, одликовала их је фрагментарност и мали обим написаног. Након тога наступиле су деценије у којима су избледеле представе и ишчилило знање о значају личности Вељка Рамадановића и размерама посла којим је задужио генерације. Отуда племенита намера колеге Јанковића да као предмет своје докторске дисертације обради биографију те значајне личности српске историје, педагогије и културе већ је сам по себи вредан пажње. О сложености предмета истраживања сведочи чињеница да се у биографији Рамадановића преплићу државни чиновник који почиње каријеру на најнижим лествицама државне администрације и личност која стиже до високих положаја у државној управи, загонетна личност блиска црнорукцима и атентаторима осуђеним на Солунском процесу и лични пријатељ краља Александра I Карађорђевића, национални

радник и истакнути хуманиста, полицијски службеник и педагог превасходно посвећен васпитању и образовању слепих и слабовидих, повратник са школовања у Паргу и утемељивач просветних установа, организатор, реформатор, писац и преводилац. Чињеница да је Рамадановић био активан у српској педагогији, просвети и култури почев од 1896. па све до смрти 1943. још један је од показатеља сложености предмета докторске дисертације колеге Јанковића. Посматрајући појединца кандидат је приказао цео један нараштај коме је уједињење Српства и формирање Краљевине СХС био најважнији задатак, а служење интересима народа и Отаџбине највиши циљ, што је такође предмет ове дисертације.

Циљ докторске дисертације колеге Јанковића је да интердисциплинарно сагледа и оцени улогу Вељка Рамадановића у друштвеном, политичком, просветном и културном животу Краљевине Србије и Краљевине Југославије. Такав приступ обради материје условила су постојећа историографска сазнања која о Рамадановићу говоре као личности која се бавила бројним пословима и оставила препознатљив траг у више области друштвеног живота. Још један је од циљева докторске дисертације био да реконструише живот самог Рамадановића, сагледа друштвену климу у којој је стасавао, а касније је својим радом и сам обликовао, расветли контроверзе везане за његову личност и послове којима се бавио (недоумице око школовања, тајновитост дела послова којима се бавио, вредновање резултата који су некада хваљени, а понекад оспоравани), покаже значај дела које је Вељко Рамадановић оставио нараштајима. У том контексту, анализом Рамадановићевих резултата рада на пољу образовања, социјалне заштите, утемељивања институција, преношења страних педагошких искустава, модернизовања српске и југословенске просвете, социјалне и здравствене заштите, остварени су још неки од важних циљева којима је ова докторска дисертација стремилa.

Основне хипотезе од којих се пошло у истраживању

Истраживање које је колега Јанковић обавио потврдила су и надоградила хипотезе са којима је приступио бради теме „Вељко Рамадановић – биографија филантропа, националног и просветног радника“. Једна од претпоставки кандидата била је да је средина у којој је растао, а посебно породица у којој се формирао, у знатној мери утицала на животна опредељења Вељка Рамадановића. Хипотеза колеге Јанковића је да је школовање у Прагу оставило изузетно значајан печат на младог

Рамадановића и да је афинитете које је тада код себе препознао током деценија педагошког рада додатно развијао. Мишљење кандидата да су последице Првог светског рата (велики број телесних инвалида, оглувеле и ослепеле деце, ратника и цивила) додатно допринеле Рамадановићевом педагошком ангажману на плану тифлопедагогије, социјалног и здравственог збрињавања и едукације показало се као тачно. Још једна важна хипотеза коју је обављено истраживање потврдило јесте да је национални рад представљао важну активност којој је Рамадановић био посвећен и да у том смислу он представља добар пример представника једног нараштаја стасалог у Краљевини Србији, а у потпуности оствареног у Краљевини Југославији. Истраживањима је потврђена и хипотеза да је Рамадановић значајан део своје енергије и времена трошио на послове организационе природе и да је у томе био изузетно успешан (формирање институција; организација читавих делатности; реедукација глувих, ослепелих и инвалидних особа). Потврђена је и претпоставка да је социјални и хуманитарни рад чинио значајан елемент укупног педагошког рада Вељка Рамадановића. Такође, и хипотеза да је Рамадановић био теоретичар, преводилац, писац научних и стручних радова, али и добар предавач и изузетан практичар, потврђена је овим истраживањем. Бројне хипотезе и претпоставке којима је колега Јанковић започео истраживања докторска дисертација је научно верификовала чиме смо добили научно проверено знање о биографији филантропа, националног и просветног радника Вељка Рамадановића.

Метод истраживања

Специфичност теме докторске дисертације колеге Јанковића захтевала је да поред примене класичног метода историјске науке (од хеуристичког поступка до експозиције), аутор примењује и технике и методе посебно развијене у социологији и педагошкој науци. Посебно истичемо аналитичност кандидата и његову способност да уочи детаљ, изврши филигрански прецизне анализе и стечена сазнања о појединцу угради у већ постојећу ширу слику времена.

Анализе и закључци до којих је колега Јанковић досегао у својој докторској дисертацији превасходно су засновани на темељним истраживањима и савесној критици извора и коришћене литературе. Основу истраживања чини архивска грађа похрањена у више институција које се баве њеним прибирањем, обрадом и чувањем. По своме садржају од посебне је вредности била документација похрањена у Архиву

Србије, Архиву Југославије, Историјском архиву Београда, Историјском архиву Пожаревца, Историјском архиву Неготина, Историјском архиву града Ниша, Историјском архиву Топлице – Прокупље, Историјском архиву Крагујевца, Архиви основне школе „Вељко Рамадановић“, Архиву Савеза слепих Србије, Архиви тифлолошког музеја у Загребу, Литерарном архиву у Прагу (Literarní archiv pamatniku pisemnictví v Praze), приватним архивима породица Рамадановић, Рамадански, Мијушковић, Чајкановић, Срећковић и Савић. Са садржајима архивске грађе колега Јанковић је зналачки укрштао сазнања добијена из објављених извора, штампе и периодике, мемоарске литературе. Од значаја за тему била су и знања која доноси педагошка, социолошка, правна и историографска литература и публицистика, а посебно дела која је Рамадановић сам писао и радови посвећени Рамадановићу као просветном раднику и педагогу.

Опис и садржај докторске дисертације

Структуру докторске дисертације колега Јанковића, поред предговора, инструктивног увода, закључка и пописа извора и литературе чини седам хронолошко-тематских поглавља. Унутар њих материја је изложена путем више ужих тематских целина у којима је из бројних углова осветљен живот и рад Вељка Рамадановића

У Предговору докторске дисертације колега Јанковић је изложио теоријско-методолошки приступ теми, указао на њен историографски значај и разлоге свога научног бављења личношћу Вељка Рамадановића. Назначио је фазе у животу Вељка Рамадановића које су, уз остало, најдиректније утицале на структуру докторске дисертације. У мери у којој је то било потребно проговорио је о циљевима својих истраживања и основним хипотезама од којих је пошао формулишући тему докторске дисертације. Упоредо са тим критички се одредио према коришћеним архивским изворима, објављеној грађи, периодици и историографској и педагошкој литератури.

У уводним деловима докторске дисертације кандидат је пажњу посветио друштвеним и историјским околностима у којима је Рамадановић живео и стварао. Назначио је културне и економске прилике у Србији, указао на политичка опредељења нараштаја коме је Рамадановић припадао, упоредно сагледао стање педагогије и педагошких институција у Србији и у Европи. Посебно се позабавио сазревањем свести у српском друштву да треба повести рачуна народном здрављу, а у оквиру тога и о школовању и оспособљавању за живот деце са посебним потребама (слабовиди и

слепи, наглуви и глуви, деца са телесним манама, слабомислена деца...). Појава стручних часописа, отварање првих специјалних одељења и школа, усвајање педагошких искустава Европе још су неке теме о којима колега Јанковић пише. То важи и за указивање на најважнија политичка питања, отпоре модернизацији васпитања, успон науке, повећање утицаја медија (штампа и часописи), понашање грађанског друштва. Од посебне су важности бројчани подаци о броју инвалида (слепи, глуви, душевно оболели...), њиховом школовању, специфичним занимањима за која су се припремали и којима су се бавили. Утицај рата на повећање броја особа са инвалидитетом, законодавство за специјалне школе, организовање и рад струковних удружења, делатност ресорних министарстава (просвете, правде, социјалне заштите...), такође су обрађени. На тај начин добијен је драгоцен увид у друштвене, политичке и културно-просветне прилике у којима је Вељко Рамадановић живео и стварао, а самим тим и могућност да укупни стручни учинак Вељка Рамадановића буде рационално сагледан.

У првом поглављу докторске дисертације, насловљеном „Породица Рамадановић – школовање Вељка Рамадановића до 1896“, указано је на важне догађаје који су одредили Рамадановићеве животне афинитете. Истраживачки је обрађена историја породице Рамадановић почев од последњих деценија 18. века па до 1874. када је у кући учитеља Љубомира Рамадановића рођено мушко дете које је добило име Вељко. Одрастање и школовање Вељка Рамадановића добоило је посебно место и у докторској дисертацији колеге Јанковића. У тим деловима текста реконструисане су прве године живота и стицање првих школских знања у школи где му је отац истовремено био и учитељ. Проговорено је о последицама Тимочке буне у којој је учитељ Љубомир Рамадановић играо значајну улогу и тешком животу који је после тога уследио (осуда оца на десетогодишњу робију, трогодишње тамновање оца и преузимање првих одговорних дужности у породици, живот у сиромаштву, убрзано сазревање...) и гимназијским данима проведеним у Крагујевцу. Школовању у Прагу посебно је обрађено уз указивање на значај прашког просветног искуства и традиције на даље стручно формирање младог Рамадановића. Истраживање је показало да је Рамадановић у Прагу завршио учитељску школу, први пут се сусрео са хуманитарним заводима намењеним деци са посебним потребама, обучио се за рад са слепом и глуво-немом децом у врхунским европским институцијама, оплеменио себе широким педагошким

знањима, прибравши мноштво идеја које ће у наредним деценијама настојати да реализује у Србији.

У другом поглављу докторске дисертације, насловљеном „Први кораци Вељка Рамадановића у организацији бриге о инвалидним лицима“, приказани су напори појединца на отварању првог завода за глувонеми и слепо у Србији, неразумевање власти и отпори које је друштво оковано заосталошћу и примитивизмом пружало таквим настојањима. У том контексту реконструисани су напори Рамадановића на пропагирању нових педагошких идеја, и отварању првог завода за глувонему и слепу децу, идентификована велика лична енергија уложена на савлађивање административних тешкоћа и ажурирање незаинтересованих чиновника, указано на начине путем којих је српско друштво постајало свесно неопходности да и деца са посебним потребама добију адекватно образовање и буду оспособљена за самостални живот. Пратећи јавну делатност и просветне успехе Рамадановића, истраживање колеге Јанковића је донело и мноштво детаља из сфере приватног. Пажња је посвећена материјалним проблемима са којима се завод за глувонему и слепу децу суочавао, педагошким успесима школе, кампањи упереној против Рамадановића, његовим изузетно значајним педагошким радовима (посебно је значајна књига „О васпитању и учењу глувонеме деце“, Пожаревац 1898), затварању завода у Пожаревцу, педагошком раду са сиротом и напуштеном децом у Београду (1889-1900. године).

У трећем поглављу докторске дисертације обрађене су године у којима је Вељко Рамадановић обављао одговорне дужности у полицији и управној служби („Високи чиновник полицијске и управне службе Краљевине Србије 1900-1917“). Засновани на новој и мало коришћеној архивској грађи ти делови рада сасвим су оригинални и откривају једног сасвим непознатог Рамадановића. У њима је, поред прецизне реконструкције службовања (Управа града Београда, Мионица, Крагујевац, Београд, Голубац, Сењски рудник, Врање, Куршумлија, Нови Пазар...), навођења осетљивих послова којима се бавио (истраге, потере, решавања криминалних случајева и сузбијање криминала, брига о државној безбедности, хапшења хајдука и разбојника, организовање комитских акција, национални рад...) и напредовања у служби (од практиканта у Управи града Београда, писара и инспектора до начелника среза, комесара полиције, вишег чиновника у управно-административној власти и др.), указано и на широки круг политичких истомишљеника, мислећих људи, официра-завереника, четника и људи опасног заната са којим је Рамадановић одржавао контакте

и делио мирнодопску и ратну судбину. У тим деловима рукописа обрађено је и учешће В. Рамадановића у организовању четничке акције и у обавештајном раду, ангажман у балканским ратовима, активност у Првом светском рату, уклањање из Солуна у Бизерту после Солиунског процеса.

Оснивање и рад прве српске школе за следе и глуве ратнике у Бизерти представља целину за себе у докторској дисертацији колеге Јанковића. Ангажман Вељка Рамадановића на том плану најдиректније је пркосио устаљеном стереотипу да следе, глуве и друге инвалиде треба сажалевати и третирати као особе које су способне за просјачење, али не и за користан рад у друштву. Почев од децембра 1917, независно од материјалних тешкоћа, недостатка инвентара, учила и књига, превасходно захваљујући радном ангажману Рамадановића, у Бизерти је са успехом радила школа за следе и глуве ратнике, чији је задатак био да ученицима пружи основношколско и занатско образовање. Нешто касније почела је да ради и специјализована штампарија за књиге писане на Брајевој азбуци, а ускоро се из пера Рамадановића појавила и прва српска тифлопедагогија „О слепима и њиховој настави“ (Бизерта 1918). Прелазак школе у ослобођену домовину и њено стационирање у Земуну представља почетак нове етапе не само у животу Вељка Рамадановића већ и специјалног школства у Србији и Југославији. Отуда и део текста посвећен Рамадановићу као службенику Министарства социјалне политике и првом управнику школе у Земуну истовремено представља драгоцену допуну историји школства за следе и слабовиде у Краљевини Југославији, прилог историји модернизације образовања и историју институције каквих у југословенској држави није било много. Користећи искуства специјалног школства у Чехословачкој (посећује је у годинама 1919-1922. пет пута) Рамадановић је у веома кратком времену успео да од „Школе за следе у Замуну“ направи угледну просветну институцију. Окупљање стручних педагога и способних просветних радника из целе земље, стално стручно усавршавање наставничког кадра, дисциплина, ред и рад гарантовали су успех у оспособљавању слепих ученика за живот. Од важности је била и чињеница да је цео процес образовања био прилагођен потребама југословенске државе и друштва (учило се више заната: опамчарски, корпарско-плетарски, четкарски, клавириштимерски, штрикерско-ткачки, дактилографски, штампарски, масерски, трговачки). Организовани су аналфабетски течајеви, постојало је предшколско одељење, рад са децом одвијао се по највишим педагошким стандардима. Дом слепих је имао и своју гимназију (ради од 1924) и своју музичку школу (почев од 1921). Хор и оркестар школе

досегли су изузетан уметнички ниво, па су њихове наступе преносиле и радиостанице у иностранству (Бугарска, Мађарска, Аустрија, Чехословачка, Пољска). Део питомаца запослен је захваљујући Рамадановићу у звању наставника музике у самој школи у Земуну. Међу питомцима школе било је и избеглица из Русије (одшколовано је 99 питомаца). Део активности Вељка Рамадановића тицао се и покушаја оснивања одељења за слабовиду децу, о чему колега Јанковић такође пише. Делатност штампарије Дома слепих, покретање звучне књиге и школских часописа, организовање библиотеке и музеја очигледних средстава, формирање клуба есперантиста, литерарних кружока, удружења трезвене младежи, црвеног крста, шаховске и спортске секције, обележавање школске славе и друштвени живот ученика још неке су од тема о којима колега Јанковић пише. Са подједнаком пажњом обрађен је и рад Вељка Рамадановића на оснивању и организовању рада Школе за глувонему децу у Јагодини (основана 1928. године), Завода за глуве у Новом Саду, Одељења за ментално недовољно развијену децу у Земуну, Завода за телесно инвалидну децу у Суботици, школа за говорне мане (логопедске установе) и друго.

У наредна два поглавља докторске дисертације колеге Јанковића обрађен је рад Вељка Рамадановића на збрињавању одраслих инвалидних лица и његова делатност у Министарству социјалне политике. Истраживање је показало да је Рамадановић био зачетник и реализатор идеје о отварању прве колоније слепих земљорадника у Ветернику, да се ангажовао на збрињавању одраслих слепих девојака, да је дао немерљив допринос изградњи Дома за доживотни смештај слепих у Земуну, да је био организатор формирања склоништа за слепе при манастирима, да су захваљујући његовом раду основана удружења слепих интелектуалаца и привредника, да се целим бићем залагао за запошљавање слепих и глувонемих у привреди и бринуо о оснивању хуманитарног друштва за бригу о глувонемима, да је био један од организатора школовања учитеља и наставника за рад са децом са посебним потребама и оснивач њихових професионалних удружења и покретач стручних гласила. Све наведене активности, како показује истраживање колеге Јанковића, наилазиле су на отпоре конзервативне средине, али су лакше остварене захваљујући позицији коју је Рамадановић имао као лични пријатељ краља Александра Карађорђевића и чиновник у Министарству социјалне политике. Дobar увид у развој специјалног школства у Европи, чланство и ангажман у светским асоцијацијама социјалних и просветних радника, учешће на стручним конгресима, креативност у преношењу и прилагођавању

страних искустава друштвеним и просветним приликама у Краљевини Југославији, широка ерудиција и висок степен комуникативности, упорност и доследност у реализовању постављених циљева, организационе способности, посвећеност послу, употреба друштвених веза и познанстава за добро државе и нације, хуманост без граница, велика радна енергија, несумњива способност да за своје идеје придобије педагоге-практичаре, одсуство било какве таштине, љубав према послу који обавља и свест о његовој корисности биле су неке од особина које су красиле Вељка Рамадановића, а о којима колега Јанковић пише.

Последње поглавље докторске дисертације колега Јанковића посвећено је последњим годинама живота и рада Вељка Рамадановића. У питању је време које је започело ратом и окупацијом, запоседањем зграда Дома за слепе од стране усташких власти, одстрањивањем из Земуна, пензионисањем. И у таквим околностима, како сведочи документација коју је колега Јанковић прибавио и анализирао, Рамадановић је радио на оснивању дома за српску избеглу децу и на формирању нове школе за слепу и глувонему децу у Београду. Као „непоуздан елемент“ Рамадановић је поделио судбину дела српске интелектуалне елите. Саслушаван је од агената Специјалне полиције и неко време провео у логору на Бањици (октобар-новембар 1941). У окупираном Београду свакодневица му је била испуњена оскудицом, али се ни тада, како пише колега Јанковић, није одрицао својих високих хуманих и социјалних циљева, нити морала подареног у породици, а искушаног у националном и педагошком раду. Преминуо је 21. јула 1943. године.

Постигнути резултати и научни допринос

Обим истраживања друштвене делатности и историјско-педагошке улоге Вељка Рамадановића која је обавио мр Миодраг Јанковић за резултат имају узорну докторску дисертацију која у свим сегментима прекорачује компилативну раван и доноси прегршт нових знања. Засновани на новој архивској грађи, пажљивом ишчитавању постојеће штампе, периодике и литературе, анализе и закључци до којих је колега Јанковић досегао представљају поуздано знање не само о Рамадановићу већ и о времену у коме је живео и радио, генерацијском кругу коме је припадао, друштву из кога је потекао, институцијама чијем је утемељењу допринео, резултатима који су обликовали и модернизовали српску и југословенску педагогију и дефектологију (тифлопедагогију, сурдопедагогију, логопедију). Фактографија коју доноси докторска дисертација делом

је нова и захваљујући њој сасвим су осветљени, а делом значајно допуњени поједни сегменти из живота и рада Вељка Рамадановића. Структура рукописа је оригинална. Мноштво података које колега Јанковић даје понекад „замагљује“ основни ток, али истовремено говори о свеобухватности истраживања. У питању је докторска дисертација која истовремено представља допринос историјској науци и историји педагогије. Њена основна снага је у опсежности предузетих истраживања. Будући да је Вељко Рамадановић имао блиске контакте са колегама у иностранству, резултати до којих је истраживањима дошао колега Јанковић свакако ће бити од значаја и за друге европске историографије (посебно ону у Чешкој Републици).

Имајући све наведено у виду слободни смо да Наставном и научном већу Филозофског факултета у Београду препоручимо да прихвати наш позитиван реферат о докторској дисертацији **„Вељко Рамадановић – биографија филантропа, националног и просветног радника“**, кандидата мр Миодрага Јанковића и одобри јавну одбрану на којој би чланови комисије изнели своје појединачне примедбе и сугестије.

У Београду

Комисија у саставу:

18. 07. 2016.

др Бранко Бешлин, редовни професор,

Филозофски факултет у Новом Саду

др Мира Радојевић, ванредни професор,

Филозофски факултет у Београду

др Александра Илић Рајковић, доцент,

Филозофски факултет у Београду

Др Александар Животић, доцент,

Филозофски факултет у Београду

Др Љубодраг Димић, редовни професор,

Филозофски факултет у Београду

(ментор и писац реферата)